

I. POZIOM I DYNAMIKA PRODUKCJI ROLNEJ W 1961 R. NA TLE PAROLETNIJ TENDENCJI

• Najbardziej podstawowym, wielokrotnie już skomentowanym faktem charakteryzującym sytuację rolnictwa w roku 1961 jest duży wzrost produkcji rolnej. Wzrost ten mierzony przyrostem produkcji globalnej w 1961 roku w stosunku do roku 1960 wynosi 10,9%.

Wyjątkowość osiągniętego w 1961 r. tempa wzrostu produkcji rolnej ujawnia się szczególnie wyraźnie w porównaniu ze średniorocznym tempem wzrostu w okresie lat 1956—1960, które wyniosło 3,7%. Oznacza to bowiem, że tempo wzrostu produkcji rolnej w roku 1961 było ponad 3-krotnie wyższe od tempa osiągniętego w minionej pięcioletniej. Porównanie to jest o tyle istotne, że pięcioletkę tę charakteryzowały — w wyniku zmiany polityki rolnej dokonanej u jej początku i zadokumentowanej uchwałą KC PZPR i NK ZSL z 1.I.1957 r. — na ogół dobre ogólnoeconomiczne warunki rozwoju rolnictwa. Także w porównaniu z tempem wzrostu produkcji rolnej założonym w bieżącym planie pięcioletnim (na okres 1961—1965) wynoszącym 3,4%, osiągnięte w 1961 r. tempo przedstawia się niemniej wyjątkowo.

Przy bliższej analizie wskaźników dynamiki produkcji globalnej rolnictwa w latach 1956—1961 okazuje się, że 10% wskaźnik wzrostu produkcji globalnej z roku na rok jest wprawdzie bez precedensu, ale w poszczególnych latach osiągane były już stosunkowo wysokie wskaźniki wzrostu. Odnosi się to przede wszystkim do roku 1956 i częściowo nawet do roku 1960.

Wysokie przyrosty w latach 1956 i 1960 nastąpiły po latach charakteryzujących się spadkiem produkcji, a więc były łatwiejsze do osiągnięcia. W świetle przytoczonych faktów wydaje się słuszne podkreślić, że specyfika sytuacji rolnictwa w 1961 roku sprowadza się nie tylko do rzadkiego na ogół, 11% przyrostu produkcji, lecz również do tego, że wysokie przyrosty wystąpiły w dwóch kolejno po sobie następujących latach.

Przyrost produkcji globalnej o 5,4% w roku 1960 nastąpił po roku charakteryzującym się spadkiem poziomu produkcji rolnej w stosunku do roku poprzedniego, natomiast w roku 1961 — po roku odznaczającym się silną dynamiką wzrostową produkcji. Tak więc odmiennosć sytuacji rolnictwa w 1960 i 1961 roku sprowadza się do tego, że rok 1960 był rokiem łagodzenia napięć i trudności wynikłych ze spadku produkcji rolnej w 1959 roku, oraz — co jest chyba niemniej ważne — malejącego tempa wzrostu produkcji w latach 1957 i 1958.

Wskaźniki dynamiki elementów produkcji globalnej^a
(Całe rolnictwo)

Wyszczególnienie	1956	1957	1958	1959	1960	1961	Średnie roczne tempo wzrostu w latach 1955—1960
------------------	------	------	------	------	------	------	---

Dynamika 1955 r. = 100

Produkcja globalna ogółem	107,4	111,8	115,1	114,1	120,2	133,3	3,7
Produkcja roślinna	108,1	110,1	112,4	110,8	119,5	134,2	3,7
4 zboża	95,5	106,6	106,8	111,6	112,4	123,1	2,3
ziemiaki	140,8	129,9	128,8	132,1	140,0	167,9	7,0
rośliny przemysłowe	84,7	97,4	94,4	81,3	119,7	143,2	3,7
buraki cukrowe	88,2	104,6	115,7	82,0	140,7	158,5	7,1
Produkcja zwierzęca	106,4	114,4	119,3	119,1	121,3	132,0	3,9
żywiec bydłocy	114,0	111,7	134,4	145,2	144,4	148,8	7,6
żywiec wieprzowy	112,3	126,0	131,1	119,4	122,3	138,9	4,1
mleko	103,8	111,5	119,8	124,2	126,0	131,1	4,7
jaja	102,2	104,2	109,4	123,2	134,4	146,1	6,0

Wskaźnik łańcuchowy

Produkcja globalna ogółem	107,4	104,1	103,0	99,1	105,4	110,9
Produkcja roślinna	108,1	101,9	102,1	98,6	107,9	112,3
4 zboża	95,5	111,7	100,2	104,5	100,8	109,5
ziemiaki	140,8	92,3	99,1	102,6	106,0	119,9
rośliny przemysłowe	84,7	115,1	96,9	86,1	147,2	119,6
buraki cukrowe	88,2	118,6	110,6	70,9	171,6	112,6
Produkcja zwierzęca	106,4	107,5	104,3	99,8	101,9	108,9
żywiec bydłocy	114,0	98,0	120,3	108,0	99,5	103,0
żywiec wieprzowy	112,3	112,2	104,0	91,1	102,4	113,4
mleko	103,8	107,4	107,4	103,7	101,5	104,0
jaja	102,2	101,9	105,1	112,6	109,1	108,7

^a Według cen porównywalnych i metody z 1956 r.

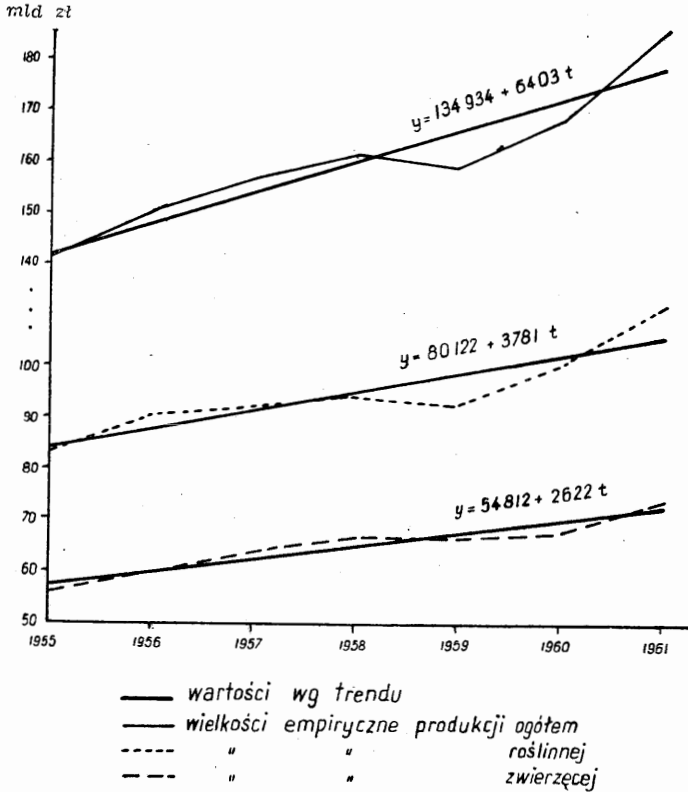
Natomiast rok 1961 miał silną podbudowę w dobrej sytuacji gospodarczej roku 1960 i dał się odczuć jako rok nadwyżek i względnej obfitości.

Ta intuicyjnie łatwo zrozumiała odmiennosc sytuacji obu lat występuje bardzo wyraźnie przy analizie trendu rozwojowego produkcji globalnej w omawianym okresie.

Wykres 1 ujawnia zaskakujący nieomalże fakt, że jeśli uznać cały okres 1955—1961 za jednolity i podlegający jednakowej tendencji rozwojowej, to rok 1960 mimo swojego ponad 5% przyrostu produkcji znaj-

duje się pod względem osiągniętego poziomu produkcji jeszcze o 2,8⁰/o poniżej trendu.

Jednocześnie produkcja 1961 roku przewyższa tenże trend o prawie 4⁰/o, co stanowi najwyższe odchylenie od trendu w całym analizowanym

Wykres 1. Trendy produkcji globalnej ogółem roślinnej i zwierzęcej w latach 1955–1961.

okresie. Przewyższa ono dwukrotnie drugie co do wielkości dodatnie odchylenie od trendu przypadające na rok 1956 i wynoszące 1,9⁰/o¹.

Wykres 1 pokazuje też właściwe rozmiary pozornie nieznacznego spadku poziomu produkcji rolnej, jaki miał miejsce w 1959 roku. Okazuje się, że jego właściwą charakterystyką zgodną z ówczesnym stanem rynkowym i rzeczywistą skalą perturbacji rynkowych jest ponad 4⁰/o ujemne odchylenie od trendu, a nie niespełna 1⁰/o spadek produkcji w stosunku do roku poprzedniego. Także to dodatkowe uzupełnienie charak-

¹ Oczywiście zależy to w pewnym stopniu od sposobu konstrukcji trendu. Jest np. oczywiste, że właśnie wysoki poziom produkcji w 1961 roku powoduje w zasadniczym stopniu wzrost współczynnika kierunkowego trendu, podnosząc tempo wzrostu produkcji do 4,1⁰/o za lata 1955–1961 w porównaniu z 3,1⁰/o za lata 1955–1960. W wyniku tego rok 1960 plasuje się poniżej trendu 1955–1961 i nieco powyżej trendu 1955–1960.

terystyki sytuacji produkcji rolniczej w 1959 roku pomaga pełniej zrozumieć odmiennosc sytuacji w roku 1961, w porównaniu z rokiem 1960. Sytuacja roku 1960 uzależniona była bowiem od wyników roku 1959.

Na dodatkowe podkreślenie zasługuje w dynamice produkcji globalnej rolnictwa w 1961 roku proporcja wzrostu produkcji roślinnej i zwierzęcej.

Łatwo stwierdzić ścisły związek zachodzący między poziomem produkcji roślinnej roku poprzedzającego i produkcji zwierzęcej roku bieżącego. Współczynnik korelacji wartości (w cenach niezmiennych) produkcji zwierzęcej i produkcji roślinnej roku poprzedniego dla okresu 1951—1961 wynosi 0,991. Korelacja ta jest więc praktycznie całkowita i wyraża zależność prawie funkcyjną.

Równanie regresji dla analizowanych wielkości ma postać następującą:

$$Y = 21\,436 + 0,953X$$

gdzie Y — jest wartością produkcji zwierzęcej danego roku

X — jest wartością produkcji roślinnej poprzedniego roku.

Współczynnik regresji wynosi w tym równaniu 0,953. Wyjaśnia on o jaką wielkość zmieni się wartość produkcji zwierzęcej następnego roku w wyniku zmiany produkcji roślinnej danego roku o jednostkę. Wykorzystując powyższe równanie dla ekstrapolowania wartości produkcji zwierzęcej 1962 roku uzyskujemy jej wartość $Y_{62} = 0,953 \cdot 106\,398 - 21\,436 = 79\,961$ mln zł (w cenach porównywalnych). Oznacza to w stosunku do wartości produkcji zwierzęcej w 1961 roku wynoszącej 74 290 mln zł wzrost o 7,5%. Plan na 1962 rok przewiduje wzrost produkcji zwierzęcej w rozmiarze 5,6%.

Tempo wzrostu produkcji roślinnej w roku 1960 i 1961 było wyższe niż produkcji zwierzęcej.

Jest rzeczą charakterystyczną, że sytuacja taka występowała w latach odznaczających się wyższym od przeciętnej wieloletniej tempem wzrostu produkcji globalnej.

Zupełnie wyjątkowy w całym kilkunastoletnim okresie jest fakt, że szybszy wzrost produkcji roślinnej niż zwierzęcej występuje w dwu kolejno po sobie następujących latach. Stwarza to, jak na nasze dotychczasowe warunki, korzystną sytuację paszową w 1962 roku.

Analizując szczegółowiej strukturę produkcji globalnej możemy stwierdzić, że 12% przyrost produkcji roślinnej w 1961 roku powstał na skutek nadzwyczajnego (19,9%) wzrostu produkcji ziemniaków i roślin przemysłowych. Wzrost produkcji poszczególnych gałęzi rolnictwa był w 1961 roku bardziej równomierny niż w roku 1960. Wówczas bowiem skala wzrostu (wskaźnik łańcuchowy) mieściła się między 99,5 dla żywca bydłowego, a 171,6 dla buraków cukrowych, podczas gdy w 1961 roku mieści się ona między wskaźnikiem 103,0 dla żywca bydłowego a 119,9 dla ziemniaków.

Analizując bardziej szczegółowo dynamikę produkcji rolniczej w poszczególnych latach ostatniego 6-lecia, można stwierdzić charakterystyczny przebieg procesu wzrostu: od 1956 do 1959 roku jego tempo systematycznie i stopniowo wygasało, z kolei zaś po 1959 roku silnie się ponownie wzmagало (tab. 1). Tak więc zarysowują się jakby dwie fazy dynamiki produkcji rolnej w analizowanym okresie. Pod koniec pier-

wszej pojawiły się nawet próby dopatrywania się w zjawisku zwolnienia tempa wzrostu określonej prawidłowości mającej być wyrazem wyczerpywania się rezerw i słabnięcia impulsu wzrostowego nadanego produkcji rolnej w 1956 roku przez zwrot w polityce rolnej. Z dzisiejszej perspektywy widać wyraźnie, że hipoteza powyższa nie znalazła potwierdzenia.

Naszym zdaniem, byłoby jednak równie nieuzasadnione próbować uogólniać wyjątkowo duży postęp produkcyjny ostatniej fazy rozwojowej i dopatrywać się w niej wyrazu istnienia jakiegoś nowego czynnika akceleracji. Wydaje się najbardziej uzasadnione traktować opisane wahania tempa wzrostowego produkcji rolnej w całym omawianym okresie za normalny przejaw wahań w tym zakresie. Wyrazu prawidłowości można się dopatrywać co najwyżej w przeciętnej stopie wzrostu. Ta ostatnia zresztą — jak widzieliśmy na przykładzie przedstawionych wariantów trendu — jest także tylko przybliżona. Wyłączenie lub włączenie poszczególnych lat do analizy powoduje dość istotne zmiany w jej poziomie. Oczywiście, tym bardziej problematyczną jest stopa wzrostu czy średnioroczne tempo wzrostu poszczególnych gałęzi produkcji lub też ewentualny współczynnik wzrostu ich trendów. Tak np. wzrost produkcji ziemniaków jest niezwykle szybki, jeśli go obliczać dla okresu 1955 (podstawa) do 1961 włącznie. Wyprzedza w tym przypadku wszystkie gałęzie produkcji (średnie tempo rocznego wzrostu 7,0%). Gdy natomiast za podstawę obliczeń przyjąć okres 1956—1960, stwierdzimy pełną stagnację produkcji ziemniaków oraz najniższe i znikome tempo wzrostu.

Wrócimy jeszcze do tego zagadnienia w związku z analizą dynamiki plonów.

Mniej przypadkowe jest — jak wolno sądzić — zróżnicowanie średniorocznego tempa wzrostu poszczególnych gałęzi produkcji zwierzęcej w analizowanym okresie. Pozwala ono stwierdzić przyspieszony rozwój produkcji żywca bydłowego i jaj, co stanowi niewątpliwie charakterystyczną cechę dynamiki produkcji rolnej tych lat.

Bardzo wymowne dla charakterystyki tej dynamiki jest kształtowanie się wielkości produkcji rolnej na 1 mieszkańca kraju.

Odpowiednie wskaźniki produkcji globalnej (dla pewnych względów analiza obejmuje okres od 1950 roku) wyglądają następująco:

1950	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961
100,0	95,8	100,9	103,1	104,5	102,0	105,7	116,1

Jak z powyższego wynika, istotną cechą **poziomu** produkcji rolnej w Polsce w okresie pięcioletnia 1956—1960 jest przekroczenie we wszystkich latach osiągniętego w 1950 roku poziomu produkcji globalnej rolnictwa w przeliczeniu na 1 mieszkańca. W poprzednim okresie, w latach planu 6-letniego, pozostawała ona stale znacznie poniżej tego poziomu. Jest to podstawowy wskaźnik i wyznacznik zmian, jakie zaszły w ogólnej sytuacji rolnictwa w latach minionego planu pięcioletniego. Podczas gdy w poprzednim okresie nie było ono w stanie zabezpieczyć wzrostu stopy życiowej w zakresie konsumpcji żywności, w ostatnim okresie mogło temu zadaniu sprostać. Nie należy jednak tracić z oczu także drugiej cechy charakteryzującej **dynamikę** produkcji w omawianym okresie. Jak widać, stopień i skala wzrostu produkcji globalnej rolnictwa

na 1 mieszkańca kraju jest — w porównaniu z osiągniętą w 1950 roku (z wyjątkiem ostatniego roku pięciolatki) — względnie niski. Jeszcze wyraźniej występuje ten fakt, jeśli za podstawę analizy dynamiki produkcji rolniczej przyjąć produkcję gotową. Odpowiednie wskaźniki wyglądają wówczas następująco:

1950	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961
100,0	97,4	99,0	102,0	105,4	101,8	104,1	114,7

Jak widać, stopień przekroczenia poziomu roku 1950 jest w zakresie produkcji gotowej na głowę ludności niższy niż w zakresie produkcji globalnej. Ponadto, moment przekroczenia wymienionego poziomu przesunął się z 1956 roku na 1957. Produkcja gotowa na mieszkańca lepiej oddaje możliwości wyżywieniowe kraju, wynikające z określonego poziomu rolnictwa niż produkcja globalna. Produkcja gotowa pomija bowiem część produkcji rolniczej występującej tylko w charakterze surowca do dalszego uszlachetniającego przerobu. Składa się ona w zasadzie z produkcji towarowej rolnictwa i spożycia naturalnego wsi (oraz przyrostu stada i zapasów, stanowiących jednak małą część tej produkcji).

Tak więc, mimo przekroczenia przez produkcję rolną w okresie pięciolatki nieosiągalnego przez wiele uprzednich lat poziomu roku 1950 pod względem zaspokojenia potrzeb konsumpcyjnych na 1 mieszkańca, nie oderwała się ona od niego w istotniejszym stopniu. Właśnie ten fakt decydował niewątpliwie, między innymi, o zjawisku wyjątkowo dużej elastyczności dochodowej popytu na żywność, jakie cechowało w tym okresie naszą gospodarkę. Powodowało ono, że mimo wyraźnej poprawy sytuacji w rolnictwie, w porównaniu z okresem planu 6-letniego, wzrost podaży żywności nadal nie nadąża na ogół za wzrostem popytu i że okresowo powstawały na różnych odcinkach zaopatrzenia ludności w produkty rolnicze mniejsze lub większe trudności i zakłócenia.

Rok 1961 nosi w sobie z powyższego punktu widzenia pewne szczególne znamiona. Wzrost produkcji rolniczej, powodujący poważne przekroczenie osiągniętego kiedykolwiek w naszym kraju poziomu na 1 mieszkańca, może i powinien — niezależnie od wahań, jakim wskaźnik ten będzie jeszcze ulegać, jeśli tylko zachowany zostanie osiągnięty trend rozwojowy — w szybkim okresie przynieść radykalną zmianę w zakresie kształtowania się elastyczności popytu na produkty żywnościowe. Powinna ona ulec stopniowemu zmniejszeniu; powinien się też stopniowo zmniejszyć nacisk popytu na tempo wzrostu produkcji rolnej.

Sytuacja ta zawiera w sobie niezwykle poważne implikacje na przyszłość. Jedną z nich jest np. możliwość podjęcia przez politykę gospodarczą w swobodniejszych warunkach aktywniejszych wysiłków w zakresie realizacji programu niezbędnych przemian społecznych na wsi.

Rok 1961 może się więc okazać nie tylko początkiem nowej pięciolatki i nowego 10-lecia, ale nowego etapu rozwoju rolnictwa.

II. PRÓBA ANALIZY TENDENCJI WZROSTOWEJ PLONÓW

Podstawą wyjątkowo poważnego wzrostu produkcji rolniczej w roku 1961 był osiągnięty poziom plonów. Wzrost plonów stanowił zresztą pod-